

BUDAPEST, XIII. KERÜLET, NÉPFÜRDŐ UTCA 47. (HRSZ. 25872/2)

Lakópark építése

Lelőhely-azonosító: 15208

KULCSSZAVAK: őskor, késő rézkor, Baden-kultúra, kora bronzkor, harangedényes kultúra, település, római kor, erődítés, kút, népvándorlaskor, hun, temető, csontvázas temetkezés, avar, település, középkor, Árpád-kor, késő középkor, település, kemence

BUDAPEST, DISTRICT XIII, 47 NÉPFÜRDŐ STREET (PLOT NO. 25872/2)

Construction of a residential complex

Site ID: 15208

KEYWORDS: Prehistory, Late Copper Age, Baden culture, Early Bronze Age, Bell Beaker culture, settlement, Roman Age, fortification, well, Migration Period, Hun, cemetery, inhumation, Avar, settlement, Middle Ages, Árpadian Age, Late Middle Ages, settlement, oven

A Budapesti Történeti Múzeum 2019. szeptember 18. és 2020. november 24. között teljes felületű feltárást végzett a Népfürdő utca 47. szám alatti telken, ahol több régészeti korszak emlékei mellett a szakirodalomban Transaquincumként, újabban Contra Aquincumként ismert római erőd található. A feltárást egy tervezett lakópark építése tette szükségessé, ahol a mélygarázs szintje eléri a mintegy két méter mélységtől megfogható régészeti rétegeket.

A 2020-ban végzett feltárást gazdag eredményeit kronológiai sorrendben tárgyaljuk.

A legkorábbi területhasználatra utaló adatok a késő rézkor időszakából (Kr. e. 3500–3000) származnak. A Baden-kultúra szegényes leletanyagot adó és csekély számú települési objektuma elszórtan jelentkezett a területen. Emellett a 2018. évi próbafeltárást során lokalizált kora bronzkori harangedényes kultúra (Kr. e. 2500–2100) kb. két tucat tároló- és hulladékgödörét is dokumentáltuk, amelyek az ásás és az északi, Rákospatak felé lejtő mélyebb térszínén is előkerültek.

A római korszakot érintő munkák során folytattuk az erőd belsejének és a déli erőd fal zónájának feltárást. Az erődön belül több késő római tárolóverem és más negatív struktúra kibontását végeztük el. A legje-

Between 18 September 2019 and 24 November 2020, the Budapest History Museum conducted a full-area excavation on the plot at 47 Népfürdő Street. Alongside finds from several archaeological periods, the site is home to the Roman fort historically known in the literature as Transaquincum, more recently referred to as Contra Aquincum. The excavation was necessitated by the planned construction of a residential complex, the underground garage of which would reach the archaeological layers, identifiable from a depth of approximately 2 metres. The rich results of the excavation carried out in 2020 are presented in chronological order.

The earliest evidence of land use dates to the Late Copper Age (c. 3500–3000 BC). Scattered settlement features and a small quantity of artefacts from the Baden culture were found across the site. In addition, approximately two dozen storage and refuse pits associated with the Bell Beaker culture of the Early Bronze Age (c. 2500–2100 BC), first identified during a 2018 trial excavation, were documented. These were located mostly in the lower-lying area that slopes toward the Rákospatak at the northern edge of the excavation.

During the investigation of the Roman period remains, excavation continued inside the fort and in the

1. kép: Római kori kőkút feltárás közben (Fotó: Beszédes József)

Fig. 1. Roman stone well during excavation (Photo by József Beszédes)

lentősebb a 2019-ben előkerült, kőből rakott kút teljes feltárása volt, amelynek kávját főként másodlagosan beépített építészeti tagozatokból, feliratos- és reliefdíszes oltárkövekből és részben téglákból építették ki (1. kép). 2019-ben összesen három feliratos oltárkő került elő ebből a kútból (III. Gordianus és felesége jólétéért állított oltárkő, Silvanus Domesticusnak dedikált oltárkő, Mithrasnak ajánlott oltárkő). A kút mélyebb részénél Szigeti Márton és Kovács Zoltán kőrestaurátorok segítségét vettük igénybe, akik speciális, lokálisan felállítható emelőszerkezetükkel hatékonyabban tudták kiemelni a kőemlékeket. Bár további feliratos emlék a kút későbbi feltárása során már nem került elő, de több építészeti tagozatot hoztunk a felszínre.

2020-ban sikerült teljesen tisztáznunk az erőd középső részén lévő kőalapozású parancsnoki épület alaprajzát és építési technikáját (2. kép). Zsigmondy Gusztáv 19. század utolsó harmadában készült felmérése alapvetően pontosnak tekinthető, bár egy helyiséggel többel rendelkezett az épület.

Rengeteg leletanyagot eredményezett a parancsnoki épület déli fala melletti nagyméretű, eredetileg talán anyagnyerőként használt, de legkésőbb a parancsnoki épület létesítésekor visszatöltött gödör. Az innen és a többi római kori jelenség feltárásából előkerült leletanyag alátámasztotta azt a 2019-ben már megfogalmazott gondolatunkat, hogy az erődöt nem létesíthették a Kr. u. 2. században, a primér leletanyag ugyanis a Kr. u. 4. századból származott.

zone of the southern fort wall. Within the fort, several Late Roman storage pits and other negative features were uncovered. The most significant find was the complete excavation of a stone-lined well discovered in 2019. The well's lining was constructed primarily from reused architectural elements, including inscribed and relief-decorated altar stones, as well as bricks (Fig. 1). In 2019, a total of three inscribed altar stones were recovered from the well: one dedicated to the well-being of Emperor Gordian III and his wife, one to Silvanus Domesticus, and one to Mithras. In the deeper part of the well, we enlisted the help of stone conservators Márton Szigeti and Zoltán Kovács, who used a locally installable lifting device to more efficiently extract the stone monuments. Although no additional inscribed finds were recovered during the later phases of the well's excavation, several more architectural elements were brought to the surface.

In 2020, we were able to fully clarify the layout and construction technique of the stone-founded command building located in the central part of the fort (Fig. 2). The survey made by Gusztáv Zsigmondy in the last third of the 19th century can be considered essentially accurate, although the building included one more room than previously presumed.

A large pit located next to the southern wall of the command building—likely originally used for material extraction but backfilled no later than the construction of the command building—yielded an abundant number

2. kép: Az erőd parancsnoki épületének maradványa
(Fotó: Beszédes József)

Fig. 2. Remains of the fort's command building
(Photo by József Beszédes)

3. kép: A fegyveres férfi temetkezése, akit jellegzetes
hun kori tárgyakkal együtt helyeztek örök nyugalomra.
(Fotó: Beszédes József)

Fig. 3. Burial of an armed man laid to rest with characteristic Hun
Age grave goods (Photo by József Beszédes)

Az ásatás alkalmával két, Kr. u. 5. századi temetkezés is napvilágot látott, amelyeket a késő római időszakban létesített erőd déli falától mintegy 16,5 méterre, délkeleti irányba ástak meg (3. kép). Mindkét temetkezés vágott egy korábbi, félig feltöltődött, római kori gödröt, valamint az ÉNy–DK-i tájolású, melléklet nélküli sír az észak–déli irányítású, fegyveres férfi fölött jelentkezett. A sírokat a római kori gödör nyugati oldalába ásták bele. Az első sír feltehetően összetartozhatott az alatta jelentkező sírral. A vázakat téglalap alakú, széles aknasírban találtuk. Az alsó sírgödör mélyítésekor annak nyugati felében a deszkakoporsó lenyomata is megfigyelhető volt. A sírgödör északi és déli végében a koporsólenyomaton kívül egy-egy sötétbarna, erősen kevert folt jelentkezett, amely talán szerves anyagra (állatbőrre) is utalhat. A harcos temetkezés sírfalának ÉK-i sarkába egy kisebb üreget vájtak, amelybe az italmellékletnek szánt tárgyakat helyezték el. A kétfülű korsót és a ráhelyezett üvegpoharat az üregbe, az ételmellékletet, azaz a sertécsontokat más tárgyakkal együtt a korsó elé, már a sírgödörön belül helyezték el. A harcos férfi sírja több szállal kapcsolódik mind a sztyeppei, mind a Kárpát-medencei hun korra keltezhető sírokhoz. A temetkezési rítus és a tárgyak (kard, lovaglőostor)

of finds. The artefacts recovered from this feature and from other Roman-period contexts support the idea we had already proposed in 2019: the fort could not have been established in the 2nd century AD, since the primary stratigraphic material dates to the 4th century AD.

During the excavation, two 5th century AD burials were uncovered, dug approximately 16.5 metres south-east of the southern wall of the fort built during the Late Roman period (Fig. 3). Both burials cut into an earlier, partially backfilled Roman period pit, and the NW–SE oriented, grave-goods-less burial was situated above a north–south aligned armed male burial. The graves were dug into the western side of the Roman pit. The first burial may have belonged to the same individual or burial event as the one below it. The skeletons were found in a wide, rectangular shaft grave. In the western half of the lower grave, the imprint of a wooden coffin was also observed. At the northern and southern ends of the grave, in addition to the coffin imprint, dark brown, highly mixed patches were noted, possibly indicating the presence of organic materials (e.g. animal hide). A small niche was carved into the NE corner of the warrior burial's grave wall, in which vessels meant as drink offerings were placed. A two-handled jug and a glass beaker placed

4. kép: Füstölögdrös ipari kemence (Fotó: Benda Judit)

Fig. 4. Industrial furnace with smoke pit (Photo by Judit Benda)

egy része új keleti kapcsolatokról árulkodnak, azonban a provinciális eredetű (többszörös edénymelléklet, két-soros fésű) szokások a rómaiakkal kapcsolatban álló foederati csoportokra is utalhatnak. A mellékletek és a temetkezési szokások alapján a temetkezést az 5. század első felére datálhatjuk. A temetkezéseken kívül még néhány objektumot keltezhetünk a népvándorlás korára, azon belül is az avar korszakra, amelyek a közeli Jakab József utca térségében feltárt nagyobb településhez tartozhattak.

A 10–11. századi Árpád-kori rétegben hosszanti vízelvezető árkokat találtunk, a megtelepedésre két földbe mélyített veremház utalt, amelyeknek kőfalú kemencéi voltak. A 12. századi rétegből a Besenyő faluhoz tartozó településrészlet került elő: tizenöt kisméretű sütőverem és két közepes méretű sütőkemence, szemét- és élelemtároló vermek és egy földbe mélyített veremház. (4. kép) A kemencék környezetében, részben azok alatt, több ívből álló vízelvezető vagy mezőgazdasági jellegű árokkomplexum húzódott. A 13. századi rétegben tárolóvermek, szemétdödrök és az erőd falainak bontására utaló falomladék-tömb került elő. Az erőd falait a 14. században tovább bontották, amiről egy nagy kiterjedésű köves omladékréteg tanúskodott. A területen két késő középkori réteget tudtunk megfigyelni, amelyek már

5. kép: Cölöpszerkezetes lakóház agyagpadló és kemencéje (Fotó: Benda Judit)

Fig. 5. Post-framed house with clay floors and furnace (Photo by Judit Benda)

atop it were deposited in this niche, while food offerings—pig bones—along with other items were placed in front of the jug, within the main grave pit. The grave of the armed male shows affinities with both steppe traditions and 5th century graves from the Carpathian Basin. The burial rite and some of the grave goods (such as the sword and riding whip) indicate new eastern connections, while the presence of Roman provincial traditions (multiple vessels, a double-row comb) suggests links with foederati groups allied to the Romans. Based on the grave goods and funerary customs, the burial can be dated to the first half of the 5th century AD.

Besides these burials, a few other features were also datable to the Migration Period, more specifically to the Avar Period. These may have belonged to a larger settlement uncovered in the vicinity of the nearby Jakab József Street.

In the 10th–11th century Árpadian Age layer, longitudinal drainage ditches were discovered, and evidence of settlement included two sunken-floor pit-houses, each featuring a stone-walled oven. From the 12th century layer, a section of a settlement belonging to the village of Besenyő was unearthed: fifteen small baking pits and two medium-sized baking ovens, refuse and food storage pits, and another sunken-floor pit-house (Fig. 4). Around the ovens—and partly beneath them—a complex of ditches composed of several arcs was identified, likely serving as drainage or agricultural channels.

The 13th century layer yielded storage pits, refuse pits, and large blocks of collapsed wall rubble indicating the dismantling of the Roman fort's walls. The fort walls continued to be demolished during the 14th century, as attested by a widespread layer of stone debris.

Two Late Medieval layers were observed on the site, belonging to the village of Szent László. Three

Szent László faluhoz tartoztak. Három telket lehetett elkülöníteni, ezek közül az egyiket kettéosztották. A területen összesen hat késő középkori faház részlete (tapasztott agyagpadló, megújított sütőfelületű kemence, kályha, osztófal, szárazon vagy agyagba rakott kőalapozás, küszöbkő, ajtótengetty perselye és szerkezeti cölöplyukak) került elő. (5. kép) A faházak padlóján nagy mennyiségű, jó állapotú vasszerszám (ekepapucs, sarló vagy nádvagó, balta, halászcáklya, vasvilla vagy szigony, huszita kés, patkó, ajtóvasalás, ácskapocs, szög és horog) és kerámia hálónéhezék feküdt. Az erődfalon belül egy nagyméretű beásást, talán haltartó medencét találtunk. A hamus pusztulási rétegből ítélve a halászat- és földműveléssel foglalkozó települést a 15. század közepe táján támadás érte, a faházak leégtek, és a lakói már nem tértek vissza.

MUNKATÁRSÁK: Beszédes József ásatásvezető régész, Benda Judit régész, Kraus Dávid régész, Lamm Flóra régész, Magyar Eszter régész, Mészáros Boglárka régész, Szolnoki Tamás régész, Takács Ágoston régész, Fábián István geodéta, Kovács Tibor geodéta, Viemann Zsolt geodéta, Duschanek Júlia régésztechnikus, Falchetto Alfréd régésztechnikus, Milbich Tamás régésztechnikus, Németh Zsófia régésztechnikus, Sándor Lajos (fémkereső munka), Virágh Levente régésztechnikus, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, az ELTE és a Pécsi Tudományegyetem régészhallgatói.

KÚT KIBONTÁSÁNAK SZAKEMBEREI: Szigeti Márton, Kovács Zoltán

*Beszédes József – Benda Judit –
Mészáros Boglárka*

distinct plots could be distinguished, one of which had been subdivided. A total of six Late Medieval wooden house features were recorded, including clay-plastered floors, ovens with refurbished baking surfaces, stoves, partition walls, stone foundations laid either dry or set in clay, threshold stones, door hinge sockets, and structural post-holes (Fig. 5).

On the floors of the wooden houses, a large number of well-preserved iron tools were found, including a ploughshare, sickle or reed cutter, axe, fishing gaff, pitchfork or harpoon, Hussite knife, horseshoe, door fittings, carpenter's clamps, nails, and hooks, as well as ceramic net weights. Within the fort walls, a large dug-in feature was uncovered—possibly a fish-holding basin. Based on the ash-rich destruction layer, the fishing and farming village appears to have been attacked around the mid-15th century: the wooden houses were burned down, and the inhabitants did not return.

CONTRIBUTORS: József Beszédes (lead archaeologist), Judit Benda (archaeologist), Dávid Kraus (archaeologist), Flóra Lamm (archaeologist), Eszter Magyar (archaeologist), Boglárka Mészáros (archaeologist), Tamás Szolnoki (archaeologist), Ágoston Takács (archaeologist), István Fábián (surveyor), Tibor Kovács (surveyor), Zsolt Viemann (surveyor), Júlia Duschanek (archaeological field technician), Alfréd Falchetto (archaeological field technician), Tamás Milbich (archaeological field technician), Zsófia Németh (archaeological field technician), Levente Virágh (archaeological field technician), Lajos Sándor (metal detector survey, Sandex Ltd), as well as archaeology students from Pázmány Péter Catholic University, Eötvös Loránd University (ELTE), and the University of Pécs.

WELL EXCAVATION SPECIALISTS: Márton Szigeti, Zoltán Kovács

*József Beszédes – Judit Benda –
Boglárka Mészáros*